

● **Του δρ Κλείτου Ιωαννίδη,**
Ερευνητή-συγγραφέα

Στον βίο του Σόλωνος ο Πλούταρχος λέει σ' ένα σημείο ότι ο Σόλων συζητώντας με τον Φρύνιχο είχε θυμώσει πάρα πολύ για τα ψέματα που παρουσίαζαν οι θεατρικοί συγγραφείς της εποχής και ο ίδιος ο Φρύνιχος στη σκηνή. Τον καθησυχάζει ο Φρύνιχος λέγοντάς του ότι δεν είναι ψέματα όλα αυτά τα πράγματα, αλλά είναι ένα παιχνίδι.

Το παιχνίδι αυτό, το οποίο ανακάλυψε η αρχαία Ελλάδα είναι ένα από τα πιο σημαντικά παιχνίδια του πνεύματος και είναι σηματοδομένο από τη Δημοκρατία. Δεν μπορεί να υπάρξει θέατρο χωρίς τη Δημοκρατία, χωρίς δηλαδή την ετερότητα. Δημοκρατία είναι η αποδοχή των διαφορών και ο Αθηναϊκός διάκοσμος ο οποίος ζούσε δημοκρατικά είχε ανεύρει τη θέση και την αντίθεση, τον λόγο και τον αντίλογο, την ταυτότητα και την ετερότητα.

Γι' αυτό εξετάζοντας αυτό το υπέροχο παιχνίδι βρίσκουμε ότι μελετάται ο άνθρωπος όπως τον διετύπωσε ο Οιδίπους στο ομώνυμο έργο του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», όταν απάντησε στο αίνιγμα της Σφίγγας και το τέρας έσκασε, σιώπησε. Ο άνθρωπος αυτός, να μου επιτρέψετε να πω, που παρουσιάζει το θέατρο, δεν είναι ο χαριέης άνθρωπος του Μενάνδρου, -ως χαριέν άνθρωπος όταν άνθρωπος ει,- αλλά είναι ο άνθρωπος-τέρας. Είναι ο άνθρωπος που έχει τέσσερα, δύο και τρία πόδια. Είναι αδελφός και πατέρας, είναι γιος και σύζυγος. Δηλαδή γίνεται η μίξη των χρόνων μέσα του γι' αυτό και το ανοσιούργημα το οποίο φέρει, χωρίς να το ξέρει εντός του, την ύβριν. Και διερωτώμαι εάν η ύβρις δεν είναι αυτή ταύτη η ύπαρξη του ανθρώπου, σε σχέση με αυτό που θέλουν οι θεοί.

Με αυτά τα ερωτήματα θα πρέπει να αναλύει ο σημερινός παγκοσμιοποιημένος κόσμος τον εαυτό του. Διότι ζούμε τερατώδεις καταστάσεις, που είναι ο ίδιος μας ο εαυτός.

Ασφαλώς «το άρχον ου φιλεί τας μεταβολάς» όπως είπε ο Ξενοφών.

Η καθεστηκυία τάξη θέλει να κρατήσει τα κεκτημένα και θέλει να τα αυξήσει. Είναι ο δεσποτισμός, είναι το κέρδος του καπιταλισμού, είναι όλα τα φαινόμενα ολοκληρωτισμού, τα οποία βλέπουμε, μικρά και μεγάλα, στον σύγχρονο Αρμαγεδώνα.

Σε μια στιγμή ο Τειρεσίας, στο κατεξοχήν έργο του θεάτρου, που είναι ο Οιδίπους, το πρότυπο, όπως το θέλει ο Αριστοτέλης, και το οποίον εκφράζει τον καθένα από μας, λέει στον Οιδίποδα: «ήδ' ημέρα φύσει σε και διαφθερεί» «Σήμερα θα γεννηθείς και θα πεθάνεις».

Το θέατρο, κάθε παράσταση, είναι μια γέννηση και ένας θάνατος. Και ο καθένας μας κουβαλάει αυτόν τον everlasting death, που λέει ο Φάουστ του Marlow «Oh, I am dyingan everlasting death».

Μέσα σ' αυτόν τον θάνατο κρύβεται όλο το μυστήριο του ανθρώπου και όλο το μυστήριο της ζωής. Και το θέατρο, αναδεικνύει επί σκηνής τον θάνατο, γιατί είναι μια εφήμερη υπόθεση, μια παράσταση και ένα

ΤΟ ΤΡΑΓΙΚΟ ΑΝΑΜΕΣΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ & ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

αληθινό ψέμα, όπως θα έλεγε ο Πικασσό, μιλώντας για την τέχνη. Και επαναλαμβάνει τον θυμό του Σόλωνος και την απάντηση του Φρυνίχου για την τέχνη ως παιχνίδι.

Μέσα σ' αυτή τη σχέση, ταυτότητας και ετερότητας, που είναι το θέμα μου, στη σχέση του να βρω ποιος είμαι, και να γνωρίσω τον εαυτό μου και τον συνάνθρωπό μου. Η αυτογνωσία οδηγεί μοιραία στην ετερογνωσία και η ετερογνωσία, τα παθήματα του άλλου, μπορούν να γίνουν και δικά μου παθήματα. Η σχέση σκηνής και πλατείας, η μαγική, με τη συμπάθεια του συν και πάσχω των αρχαίων, φέρνει την κάθαρση των παθημάτων του ήρωος, που είναι ταυτόχρονα θεραπεία και αυτογνωσία.

Δεν είμαι της σχολής του αισθητισμού, δε δέχομαι τον αισθητισμό, είναι απλώς ένα αποτέλεσμα και οι παλαιοί ερμηνευτές πιστεύω, έκαναν ένα πολύ μεγάλο λάθος στην ερμηνευτική τους, επηρεασμένοι από τον Γερμανικό ιδεαλισμό. Οι έρευνες της θρησκευολογίας και της ανθρωπολογίας βοήθησαν τα μάλα στον χώρο του θεάτρου κι οι έρευνες των Βερνάν, Βιτάλ, Νακέ, Ντετιέν στη Γαλλία έδειξαν ότι ο άνθρωπος έχει ρίζες θρησκευτικές, ανθρωπολογικές και για να γίνει το ιερό σφάγιο, που είναι η κατάληξη του ήρωα επι σκηνής, θα πρέπει να παγιδευθεί στην ύβριν της ζωής και να θυσιασθεί, να συντριβεί, γιατί δεν έχει τη δύναμη της μνήμης.

Όταν ο Χριστός στον κήπο της Γεθσημανή αγωνιά και ο υδρός αυτού ως θρόμβοι αίματος, οι άλλοι κοιμούνται.

Κοιμούνται στην κοσμική νύστα, βρίσκονται στον κοσμικό ύπνο, ενώ κάποιοι άλλοι έχουν τη μνήμη, την ανάμνηση, όπως θάλεγε ο Πλάτων, της αληθείας. Αυτοί είναι οι θεατρικοί συγγραφείς, οι ποιητές, οι άνθρωποι δηλαδή, που μπορούν να δουν μέσα από τον κλειστό τοίχο της ζωής και να πάρουν εκείνα τα μηνύματα, τα απ' άλλου φερμένα. Είναι οι άνθρωποι που έχουν την Πυθία μέσα τους, εκείνην που συλλαμβάνει τα ασύλληπτα.

Φωτίζονται έστω και προσωρινά και βρίσκουν το ρήγμα τη ρωγμή μέσα στο τοίχο για να πουν στους συνανθρώπους τους, μέσα από τον θεατρικό λόγο, τι συμ-

βαίνει στον κόσμο, τι συμβαίνει στον καθένα μας και τι συμβαίνει, εν ολίγοις, μέσα στο πεπρωμένο της ανθρώπινης φυλής, που οδηγείται από τη γέννηση μέχρι τον θάνατο, σε ένα διαρκή θάνατο όπως λέει ο Μάρλοου. Και θα το πει με άλλο τρόπο στον Φάουστ ο Γκαίτε, λέγοντας, «Ωραία στιγμή στάσου!»

Αυτή η ωραία στιγμή που ζητούμε να σταθεί κρύβει μέσα της όλο το ανθρώπινο δράμα. Δεν μπορεί η ωραία στιγμή να σταθεί. Ο άνθρωπος, παγιδευμένος και ναυαγός, κατά τον Γιάσπερς μέσα στον χρόνο είναι παγιδευμένος για να γίνει ένας φαρμακός.

Τι σημαίνει φαρμακός στη γλώσσα των αρχαίων;

Ο φαρμακός ήταν ένα είδος αποδιοπομπαίου τράγου, ήταν ο νέος εκείνος των Αθηνών στην εορτή των Θαργηλίων, η οποία ήταν εορτή καθαρμού, στον οποίο επέθεταν τις αμαρτίες τους, τα ανομήματά τους, τις αδικίες τους οι Αθηναίοι και τον άφηναν να φύγει στους αγρούς, για να πεθάνει μαζί με τα κακά τους. Και ο Οιδίπους είναι φαρμακός για τις Θήβες. Όπως ξέρετε, οι αρχαίοι Έλληνες είχαν δύο βασικά θέματα, τα οποία τους απασχολούσαν και ήταν οντολογικά για εκείνους: να έχουν πόλη, δηλαδή να έχουν τον οικείο χώρο και να έχουν όραση. Εξού και Θεάτρο, εκ του θεώμαι (όραση).

Ο Οιδίπους όταν ανακαλύπτει ότι ήταν το τέρας, δεν μπορεί να δει τα ανομήματά του. Έρχονται οι πράξεις του και τον βρίσκουν. Δεν είναι δράστης συνειδητός. Έρχονται επάνω του οι πράξεις του και τον βρίσκουν και φεύγει από τον χώρο του, τον οικείο χώρο της Θήβας. Απορρίπτεται δηλαδή ως άπολις, που είναι η μεγαλύτερη βλασφημία και η μεγαλύτερη καταδίκη του ανθρώπου, ενώ την ίδια ώρα, καθαρίζεται και η πόλη, όπως καθαρίζεται και ο ίδιος, ως πάσχων, μέσα στην τραγωδία.

Στη θεατρική πράξη που είναι ιερή πράξη, ζούμε το ιερό σφάγιο. Μιλούμε για τον ιερέα του Διονύσου, ο οποίος προεδρεύει σε κείνες τις τρεις συγκλονιστικές ημέρες της αρχαίας Αθήνας, προεδρεύει δίπλα στη Θυμέλη, στα δρώμενα του Διονύσου. Είναι οι τρεις μέρες, 11-13 του μηνός Ελαφηβολιώνος, δηλαδή του μηνός Απριλίου. Θυμίζει την 14ην του Νισσάν, η οποία είναι η μέρα της σταύρωσης του Κυρίου. Βλέπετε κάποια πράγματα δεν είναι τυχαία κατά τη γνώμη μου. Υπάρχουν τα αρχέτυπα, όπως θάλεγε ο Γιούνγκ. Αυτά τα αρχέτυπα λειτουργούν και σε άλλους λαούς και με άλλες ευκαιρίες.

Ο φαρμακός θυσιάζεται καθαρίζοντας την πόλη στον μήνα Θαργηλιώνα. Δεν είναι τυχαίο που ο Σωκράτης, είναι ένας άλλος φαρμακός. Θυσιάζεται, πίνει το κώνειο την έκτην ημέρα του μηνός Θαργηλιώνος. Σημαίνει ένα είδος φαρμακού για να καθαρισθεί η πόλη των Αθηνών, η Δημοκρατία, από το ανουσιούργημα που διέπραξε εις βάρος του μεγαλύτερου ανθρώπου όλων των αιώνων, όπως τον απεκάλεσε το Μαντείον των Δελφών.

Βλέπετε, για να βρεί κανείς την ταυτότητά του πρέπει να έχει τη δύναμη να μην τρομάξει. Κι όταν λέμε ταυτότητα, δεν εννοούμε τον φολκλορισμό! Αυτό

είναι μια αποτυχημένη ταυτότητα και δυστυχώς στην Κύπρο των τελευταίων δεκαετιών μιλούμε για ταυτότητα και εννοούμε τον φολκλορισμό: Κοκκινοχώρια, ποιητάρηδες κ.λπ. Αυτά έχουν σχετική αξία, δεν είναι η ταυτότητά μας.

Ταυτότητα του κυπριακού Ελληνισμού είναι ο Όμηρος, είναι ο Αισχύλος, είναι ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης, ο Ηράκλειτος, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, ο Ζήνων ο Κιτιεύς, το Βυζάντιο, οι Πατέρες, το δημοτικό τραγούδι. Είναι ο Διονύσιος Σολωμός, είναι όλα αυτά τα μεγάλα τα οποία γέννησε το γένος των Ελλήνων. Δεν είναι οι βράκες και οι διάφοροι χοροί. Όλα αυτά έχουν μίαν άλφα αξία, όχι και μεγάλου βεληνεκούς.

Λοιπόν, όταν βρούμε την ταυτότητά μας, τότε θα υπάρξουμε, κι αυτό το καταφέρνει ο σωστός, ο μεγάλος συγγραφέας, ο οποίος μπορεί να βγάλει και τους υπόλοιπους από την κατάσταση του πολτού, που προσπαθούν να μας εισάξουν οι δυνάμεις που προσπαθούν να ελέγξουν τον κόσμο, όπως τους αποκαλεί ο απόστολος Παύλος «οι κοσμοκράτορες του σκότους του αιώνας τούτου». Γι' αυτό χρειάζεται μια τρομακτική δύναμη και θέληση για να μπορέσει ο άνθρωπος να σταθεί στα πόδια του και να απαντήσει, όπως απάντησε ο Ντε Γκολ, όταν τον ρώτησαν ποιον θεωρεί τον μεγαλύτερο πολιτικό άνδρα των αιώνων. Όλοι περίμεναν να τους πει ο Αλέξανδρος, ο Καίσαρ. Τους είπε η Αντιγόνη! Δηλαδή ο άνθρωπος του ΟΧΙ.

Υπάρχουν δύο επίπεδα ζωής: το επίπεδο το εξωτερικό, της κοινωνικής πραγματικότητας, της πολιτικής, της οικονομίας, αλλά υπάρχει και το άλλο, το επίπεδο του αιώνιου, το θείο. Το δεύτερο επίπεδο είναι το όνειρο του καθενός μας, ο τέλειος εαυτός, οι σπουδαίες και τέλειες πράξεις, οι λειτουργούσες μέσα μας. Τις βλέπει και τρομάζει ή χαίρεται. Είναι η έκσταση των υπερφύων του Λογγίνου.

Ο ρόλος του Θεάτρου, της Τέχνης, δεν είναι για να μας πείσει για οτιδήποτε. Δεν είναι λόγος, ο οποίος έχει σκοπό να μας οδηγήσει σε μια διαλεκτική ή διαλογική συζήτηση με τον εαυτό μας, ή με τους ανθρώπους που δρουν επί σκηνής. Τα υπερφυσά φωτίζουν τον ανθρώπινο νουν, την ανθρώπινη καρδιά, με σκοπό να οδηγήσουν στην έκσταση, δηλαδή να μας βγάλουν λίγο έξω από τον εαυτό μας, για να δούμε τον εαυτό μας. Πριν λίγες μέρες είδα ένα όνειρο –εάν μου επιτρέπετε να το αναφέρω– ότι έκανα μια παράσταση με τη Μαρία Κάλλας και της λέγω (έπαιζε τη Μήδεια). Μαρία, η λύση των προβλημάτων αδιεξόδου έρχεται είτε με οργή είτε με έκσταση. Όταν έχεις αδιέξοδο, πρέπει να λειτουργήσεις με οργή ή με έκσταση. Αλλά για να μπορέσεις να δεχτείς αυτή την κατάσταση πρέπει να υπάρχει ο έτερος. Ο έτερος είναι και ο άλλος σου εαυτός, εκείνος που έλεγε ο Ρεμπώ (εγώ ένας άλλος). Ο μονίμως έτερος, ο όλως Έτερος, όπως τον έλεγαν οι Πατέρες, είναι ο Θεός.

Λέμε ταυτότητα. Η ταυτότητα δεν είναι μια κατάσταση στατική, είναι μια κατάσταση δυναμική, βρίσκεται στις σχέσεις. Το σύμπαν αυτό είναι σχέσεις και το Θεάτρο επί σκηνής παρουσιάζει σχέσεις και συνδυασμούς, επομένως όταν μιλούμε για ταυτότητα, μιλούμε για μια δυναμική κατάσταση, πολύτροπη, πολυεπίπεδη, πότε στην οριζόντια, και πότε στην κάθετη μορφή. ■

